

CONEXIUNEA CONCEPTELOR CENTRALE ÎN ACTIVITATEA DE EDUCAȚIE ȘI DE CERCETARE ÎN ȘTIINȚELE PEDAGOGICE

Vasile PANICO, doctor, profesor universitar

<https://orcid.org/0000-0002-4431-1770>

Departamentul Științe ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. În acest articolul se analizează relațiile dintre conceptele centrale aplicate în activitatea practică educațională și de cercetare în științele pedagogice: unitatea și specificul educației și instruirii. Aceste două fenomene sunt orientate spre pregătirea și încadrarea ființei umane în viața socială. Instruirea reprezintă o activitate de pregătire a personalității către viață prin transmiterea și însușirea experienței sociale, iar educația vizează încadrarea nemijlocită și intenționată a personalității în viața socială; relațiile socializare și educație. Relația centrală a socializării o constituie conexiunea societate – personalitate. Ea este distanțată în mare măsură de particularitățile și specificul biopsihic a personalității; interacțiunea fundamentală educațională în activitatea practică este educatorul/agentul educațional și educatul/autoeducatul. În activitatea de cercetare interacțiunea centrală este relația pedagogul cercetător și procesul de educație; mediul educațional este un ansamblu de circumstanțe care asediază permanent viața personalității sub aspect valoric.

Cuvinte-cheie: relațiile educație și instruire, socializare, interacțiunea educațională, mediul educațional, activitatea educațională, structura activității educaționale.

UNIFICATION OF CENTRAL CONCEPTS IN EDUCATION AND RESEARCH ACTIVITY IN PEDAGOGICAL SCIENCES

Abstract. This article analyses the relationships between the central concepts applied in educational practice and research in pedagogical sciences: the unity and specificity of education and training. These two phenomena are oriented towards the preparation and inclusion of the human being in social life. Training is an activity of preparing the personality for life by transmitting and accumulating social experience, and education aims at the direct and intentional inclusion of the personality in social life—the relationships of socialization and education. The central relationship of socialization is the connection between society and personality. It is largely distanced from the particularities and biopsychic specificity of the personality; the fundamental educational interaction in practical activity is between the educator/educational agent and the educated/self-educated. In research activity the central interaction is the relationship between the pedagogue researcher and the educational process; the educational environment is a set of circumstances that permanently besiege the life of the personality from a value perspective.

Keywords: education and training relations, socialization, educational interaction, educational environment, educational activity, structure of educational activity.

Introducere

Activitatea practică educațională și cercetările pedagogice permanent se fundamentează pe un sistem de concepte filosofice, sociologice, psihologice și din alte științe umane, sociale și socioumane. *Conceptele filosofice* care se aplică în cercetările pedagogice reflectă cele mai generale însușiri și relații, aspecte și proprietăți ale realității, înlesnesc și favorizează perceperea și conștientizarea, demonstrează și atestă veridicitatea

legităților și tendințelor de dezvoltare a pedagogiei și ale realității educaționale. Este foarte dificil și ireal de analizat obiectul de studiu al pedagogiei în lipsa utilizării conceptelor: esența și fenomenul, generalul și particularul; contradicția, cauza și efectul; posibilitatea și realitatea; calitatea și cantitatea; existența, conștiința și practica; determinismul și istorismul. Statutul epistemologic al pedagogiei în calitate de știință socioumană impune, obligă necesitatea aplicării unui sistem de concepte filosofice. *Conceptele specifice științelor pedagogice*. Aceste sunt: educația și instruirea; activitatea de educație și de cercetare, procesul educațional și de cercetare; realitatea și interacțiunea educațională; sistemul pedagogic; activitatea și procesul de instruire; predarea și învățarea; scopurile, obiectivele, competențele și conținuturile educației; situațiile și condițiile educaționale; metodele, procedeele și formele de educație și altele. Aceste concepte sunt interconectate, mobile, flexibile și reflectă în mod amplu și deplin realitatea educațională. Esența și conținutul lor se modifică și se îmbogățește în cadrul cercetărilor teoretice și experimentale. *Conceptele sociologice* la care apelează științele educației sunt: socializarea, structura societății și grupele sociale, normele și interacțiunile sociale, acțiunile și factorii sociali, funcțiile societății și determinismul social. În cea mai mare măsură științele educației se fundamentează pe *conceptele psihologice*: psihicul uman; activitățile și procesele senzoriale, cognitive și afective; relațiile individualitate și personalitate; conștiința și comportamentul; gândirea și memoria; motivația, atitudinile și afectivitatea. Conceptele nominalizate permanent însoțesc și servesc în calitate de surse valorice pentru dezvoltarea științelor și practicii educației. Însă, ele nicidecum nu substituie conceptele de ordin pedagogic.

Obiectul de studiu al teoriei educației și didacticii generale: educația și instruirea

Scopul general a acestor două fenomene socioumane constă în pregătirea și încadrarea ființei umane în viața socială. Procesul educației în sensul deplin al cuvântului este constituit din două componente de bază: a) pregătirea personalității către viață și b) încadrarea nemijlocită a ființei umane în viața socială, în sistemul de activități și atitudini sociale. Prima componentă constitutivă a educației preponderent se realizează în cadrul instruirii. Instruirea reprezintă o activitate de pregătire a personalității către viață prin transmiterea și însutirea experienței sociale, cea de a doua componentă se realizează preponderent în cadrul educației, care vizează încadrarea nemijlocită și intenționată a personalității în viața socială. În realitate ambele aceste două tipuri de activități socioumane se contopesc și se integrează, dar nu atât de mult și în așa măsură încât necesitatea specială a integrării personalității în viața socială prin activitatea orientată de *educație* să fie inutilă. Acesta este motivul distincției, pe de o parte, între principiile, obiectivele, conținuturile, competențele, metodele de instruire care servesc ca factori de pregătire a educatului pentru viață și, pe de altă parte, cele de educație propriu zisă și socializare, care încadrează personalitatea nemijlocit în mediul social de viață.

Educația și instruirea funcționează ca două aspecte ale unei activități generale comune – **activitatea educațională**. Totuși, unitatea lor se realizează prin diferențe. Instruirea nu este izolată de încadrarea educatului/autoeducatului în viața socială. Ea se desfășoară în domeniul procesului educațional în care domină pregătirea personalității pentru viață și este parte componentă a educației în sensul larg al cuvântului. La rândul său, educația este o astfel de încadrare a ființei umane în viața socială ca o continuare naturală - pregătirea și încadrarea omului în viața socială. „Funcția centrală a educației vizează formarea și dezvoltarea permanentă a personalității educatului în vederea integrării sale în societate” [1, p.63]. Încadrarea intenționată a personalității în mediul de viață socială constituie *realitatea educațională* ca parte componentă a realității sociale. Cea ce în realitate este unificat în cadrul analizei științifice se delimitează în componente sau aspecte relativ independente.

În acest sens este util să ne orientăm atenția către analiza esenței obiectului *teoriei educației*. „La nivel de concept pedagogic fundamental, educația este un tip de activitate psihosocială cu funcție de formare-dezvoltare a personalității, cu o structură bazată permanent pe corelația educator-educat, proiectată prin finalitățile educației, realizată prin valorificarea tuturor conținuturilor și formelor generale ale educației, în context deschis, în cadrul sistemului și procesului de învățământ” [1.p.24]. În continuare S. Cristea afirmă că „educația ca activitate psihosocială valorifică astfel simultan și continuu resursele psihologice ale educatului și cerințele societății față de educat, preluate și exprimate pedagogic de educator” [2. p.27]. Funcția centrală a educației este formarea-dezvoltarea psihosocială a personalității.

„Structura de bază a educației – corelația dintre educator și educat, determinată de funcția centrală a educației, necesară pentru realizarea funcției centrale a educației” [1,p.63]. *Educația* preponderent este orientată sau urmărește scopul dobândirea de către personalitate a experienței personale pozitive. Aceasta nu se poate reduce la asimilarea anumitor reguli de comportare și dezvoltarea unor capacități și competențe de ordin mintal, de formare și dezvoltare a comportamentului virtual. Ea prevede formarea trebuințelor, intereselor, motivelor și sentimentelor de activitate practică. Pot fi proiectate și organizate cu elevii un sistem de activități educative referitor la respectul și grijă față de om și societate sau mediul natural; încrederea, responsabilitatea și datoria; susținerea și ajutorul reciproc; toleranța și compătimirea, sperând sau nădăjduind că astfel vom forma și dezvolta o persoană bine educată. Prin astfel de activități la educați/autoeducați se formează și se dezvoltă preponderent comportamentul virtual și nu cel real existent. Este util și necesar de încadrat personalitatea în acțiuni reale de viață socioumane pentru a forma și dezvolta deprinderi și obișnuințe motivațional-practice de viață socială. Conținuturile de învățare pot fi divizate pe unități de lecții, discuții, lucrări practice și de laborator, însă programul formării atitudinilor comportamentale de ordin moral, ecologic, estetic, profesional nu se

supun a astfel de construcții. Procesul de formare și dezvoltare a atitudinilor comportamentale nu posedă astfel de cadru organizațional. Accentuăm atenția asupra faptului, că mijloacele de formare a atitudinilor sunt ***trăirile emoționale/sentimentale practice***. Acest adevăr științific constituie o axiomă psihologică validată de viața umană. Trăirile emoționale/sentimentale sunt parte componentă, însoțesc și integrează într-un tot întreg comportamentul virtual și cel real de viață socială a personalității. *Obiectul didacticii îl constituie instruirea*, interrelația predării și învățării mediată printr-o multitudine de situații de învățare planificate și special create. Ea se realizează în cadrul unor condiții elaborate artificial, imitând mediului social. Dacă nu există acest raport nu persistă nici instruirea. *Relația fundamentală a educației* este raportul educatorul/agentul educațional – educatul/autoeducatul și este direct relaționată de viață, iar *autoeducația* ca componentă indispensabilă și vitală a educației este un sistem deschis influențelor externe directe și indirecte, inclusiv și de viață cotidiană. Educația se realizează în baza și prin intermediul principiilor și regulilor, conținuturilor, metodelor, formelor și mijloacelor de educație. Ea este un mod de viață socioumană, un sistem de forme și activități în care personalitatea este integrată în mediul social și care permanent relaționează cu condițiile în care acest sistem de activități derulează efectiv. Când vorbim despre condițiile reale și dinamica vieții de zi cu zi, ne referim la activitățile reale de viață ale ființelor umane concrete – copii/elevi/studenti/maturi.

Conținutul învățământului constituie experiența socială formalizată, standardizată sub un aspect restrâns și își găsește reflectare în materia de învățământ pentru fiecare disciplină școlară. Prin activitatea de însușire a conținutului învățământului se formează și se dezvoltă la personalitatea elevului/studentului comportamentul virtual. Dobândirea experienței sociale acționează ca model și condiție prealabilă pentru încadrarea educatului/autoeducatului în viață socială.

Relațiile conceptelor de socializare și educație

Socializarea este procesul de integrare a personalității în mediul social prin dobândirea și reproducerea de către individ a experienței sociale acumulate istoric. Sub aspect pedagogic socializarea poate fi interpretată ca proces orientat spre un anumit scop bine determinat de încadrare a ființei umane în viața socială pentru a se realiza și autorealiza benefic. Socializarea organizată și orientată spre un scop bine determinat are menirea de a pregăti educatul/autoeducatul să acționeze independent în acțiunile de viață socială. Personalității educatului/autoeducatului trebuie să i se ofere oportunitatea nu doar de a fi, cum spune bine-cunoscuta expresie, o roțiță în mașina societății, ci și de a-și aduce propria contribuție la viața socială, inclusiv și reformarea acesteia. Totuși, sensul termenului „socializare” depășește cadrul conceptelor pedagogice. Pe de o parte, aparține unui context filosofic și sociologic mai larg, făcând abstracție de la caracteristicile specifice ale realității pedagogice. Este necesar de ținut cont de aspectul esențial al integrării omului

în viața societății - formarea și dezvoltarea pozitivă a personalității. Socializarea în calitate de fenomen social prevede integrarea personalității în mediul social atât sub aspect orientat cât și spontan, nereglementat și nedirecționat. Relația centrală a socializării o constituie *conexiunea societate – personalitate*. Unele acțiuni și atitudini de socializare nu sunt raportate la valorile naționale și general-umane și corespunzător generează, formează și dezvoltă la personalitate unele abilități, opinii, convingeri și competențe de ordin negativ sau nonvalorice. Ea este îndepărtată și izolată în mare măsură de particularitățile și specificul biopsihic a personalității.

Socializarea constituie un proces de însușire/dobândire de către personalitate a normelor și valorilor sociale, cunoștințelor, deprinderilor și rolurilor/funcțiilor sociale, necesare pentru integrarea în mediul social. Acest proces se începe odată cu nașterea copilului și durează pe întreg parcursul vieții și-i permite individului să se adapteze și readapteze la/către lumea înconjurătoare. Rolul de bază în socializarea personalității îl constituie factorii sociali: a) macro-socio-mediul (structura statului, nivelul de dezvoltare al societății, caracteristicile influenței ideologice și politice a mass-media și a propagandei asupra oamenilor, situația etnică și religioasă în societate, locul și rolul statului în sistemul relațiilor internaționale); b) mediul microsocial (familia, prietenii, școala, grupul de elevi, colectivul de muncă etc., adică mediul de interacțiune directă a persoanei); c) educația care este un proces special organizat de formare și dezvoltare a personalității, în primul rând a sferei sale spirituale; d) activitatea care implică personalitatea în variate forme de viață (jocul, activitățile culturale, industriale și de muncă, științifice); e) relațiile sociale.

Ambele tipuri de activități (socializarea și educația) prezintă o serie de diferențe în variate perioade de dezvoltare a personalității. Cu toate că socializarea și educația posedă multe laturi comune, ele sub aspect calitativ sunt diferite, distincte. În baza analizei surselor științifice se evidențiază următoarele deosebiri/discriminări:

- educația constituie mecanismul central de gestionare a procesului de socializare;
- socializarea este nucleul de dezvoltare socială a omului, iar educația direcționează și armonizează valoric dezvoltarea bio-psiho socială a personalității;
- educația este un fenomen orientat/direcționat, pe când socializarea înglobează în sine și un set de factori spontani, care frecvent nu se raportează la valorile naționale și general-umane;
- educația în sens larg/general este un fenomen orientat sociouman de pregătire și încadrare a personalității în viața socială, ținându-se con de specificul fiecărui individ, iar socializarea este orientată spre încadrarea omului în viața socială și într-un mod restrâns, limitat este raportată la specificul bio-psiho-educational al personalității;
- relația centrală a educației este interdependența educatorul/agentul educațional și educatul/autoeducatul, iar în cadrul socializării relația cheie este personalitatea și mediul social.

Educația ca sistem și proces primordial de formare și dezvoltare a personalității

Întrucât pedagogia este o știință despre unul dintre tipurile de activitate socioumană – educația/autoeducația și dezvoltarea/autodezvoltarea personalității și societății sub toate aspectele sale de existență, ar fi rezonabil ca obiectul ei să fie *analizat în calitate de sistem și proces*. Pornim de la afirmația, că educația ca fenomen bio-psihosocial este o activitate organizată/sistemică și procesuală. Ce este sistemul și procesul educațional? Sistemul este un set holistic sau integral de elemente interconectate în așa fel încât atunci când un element/component se schimbă, celelalte la fel se modifică. Setul minim de caracteristici ale unui sistem, luând în considerare o abordare integrală a obiectului studiat (educația), este determinat de: a) componentele (setul de elemente incluse în acest sistem) Componentele de bază ale educației o constituie educatorul/agenții educației și educatul/autoeducatul; b) structura (corelațiile funcționale dintre aceste componente); și c) funcțiile fiecărui element, rolul și semnificația componentelor în sistem (formarea și autoformarea, dezvoltarea și autodezvoltarea educatului/autoeducatului. Fiecare element al sistemului educațional, la rândul său, poate fi un sistem care face parte dintr-un sistem mai larg, ca parte a acestuia numit subsistem. De exemplu, sistemul principiilor de educație este alcătuit din următoarele subsisteme: principiile educației intelectuale, morale, ecologice, estetice. Un alt exemplu, activitatea de formare a competenței de gândire critică este constituită din următoarele *componente/subsisteme*: atitudinile, cunoștințele sau informația ecologică, comportamentul (argumentarea, analiza, gândirea logică și creativă, gândirea independentă) și componenta reflexivă (reflexivitatea).

Activitatea sub aspect filosofic constituie o formă specifică umană de relație activă a omului cu lumea înconjurătoare, al cărei conținut este schimbarea și transformarea ei oportună/favorabilă sau adecvată. Tipurile centrale de activități umane sunt următoarele: de producție, economică, științifică, etică, educațională. Ele pot fi considerate subsisteme ale unui sistem mai larg cum este activitatea societății în ansamblu. Astfel se armonizează abordarea sistemică și cea procesuală. Abordarea sistemică și procesuală este caracteristică atât pentru *activitatea educațională cât și pentru cercetarea pedagogică*, la rândul său unitatea acestora cere sau impune o analiză sistemică și procesuală. Acum este posibil să definim distinct conceptul de „activitate pedagogică/educațională”, care nu se limitează numai la acțiunile profesorului/educatorului. Activitatea pedagogică, ca subsistem al activității în sens social, este într-o succesiune cu activitatea industrială, politică, economică, financiară, ecologică și constă din subsisteme care împreună îndeplinesc funcția de încadrare a personalității/finței umane în activitatea de viață a societății. Conceptul de *sistem pedagogic/educațional* destul de frecvent se utilizează în științele educației. Educația în calitate de sistem sociouman primește un conținut specific în funcție de componentele sale, adică de conținutul specific al elementelor sale: sistemul formelor sau metodelor de instruire și educație; sistemul laturilor/conținuturilor de educație;

sistemul metodelor de educație; sistemul condițiilor de instruire și educație; sistemul principiilor și regulilor de educație și instruire. Pedagogul cercetător și educatorul/agentul educațional în crearea unui sistem de cercetare sau educație este obligat conform funcțiilor predictive să demonstreze și să argumenteze, că cercetarea sau activitatea practică educațională sunt abordate sistemic prin definirea clară a *compoziției, structurii și funcțiilor*.

Conceptul de proces educațional este conectat cu conceptele de sistem și activitate. *Procesul* este o schimbare a stărilor, fazelor sau etapelor sistemului educațional sau de cercetare. Prin urmare, procesul educațional este o schimbare a stărilor/fazelor sistemului de educație ca activitate socioumană. Activitatea și procesul educațional nu-s identice. *Procesul educațional este activitatea pedagogică în mișcare, în dinamică*. În mod mintal pedagogul cercetător și educatorul/agentul educațional analizează activitatea pedagogică în mod integral, deplin sau unele componente ale ei pentru a obține produsul dorit (noi sugestii teoretice și practice, personalitatea educată și dezvoltată moral, intelectual, profesional).

Interacțiunea educațională

Un alt concept important sau central este *interacțiunea pedagogică sau educațională*, care denotă cea mai esențială trăsătură specifică a activității pedagogice practice și care posedă natură duală: educator/agent educațional și educat/autoeducat. Această interacțiune caracterizează tot ceea ce este legat de stabilirea și relaționarea scopurilor, obiectivelor, conținuturilor, metodelor și procedeeleor, principiilor, regulilor și formelor de educație. *În activitatea de cercetare interacțiunea centrală este relația pedagogul cercetător și procesul de educație* inclusiv și alte interrelații subordonate: legitățile și principiile cunoașterii științifice, problema, obiectul și scopul de cercetare, ipoteza, obiectivele și produsele științifice obținute. Elementele sau componentele fundamentale ale activității pedagogice sunt: educatorul și educatul, predarea și învățarea, formarea conștiinței și comportării, pregătirea și integrarea în viața socială. Dacă unul din aceste componente este exclus sau neglijat din activitatea educațională sau de cercetare, procesul în sine se va destrăma și activitatea va înceta să existe. Educatul/autoeducatul nu este pur și simplu prezent în procesul educațional. El este o persoană vie și la fel ca și educatorul/agentul educațional este un participant activ al procesului pedagogic/educațional. În cadrul procesului educațional educatorul/agentul educațional și educatul/autoeducatul permanent interacționează între ei și cu sine însuși. Deci, în cadrul educației și autoeducației fiecare component interacționează cu alte elemente/componente structurale ale procesului educațional și cu sine însuși. Educatorul se transformă în autoformator, iar educatul în autoeducator. Acest fapt subliniază natura activă a ambelor componente în procesul educațional și semnifică *prezența interacțiunii participanților*. În cadrul activității de cercetare interacțiunea centrală o constituie relația conștientă, intenționată

subiect/pedagogul cercetător și procesul de educație și autoeducație sau de cunoaștere pedagogică.

Este cunoscut faptul, că în activitatea de cercetare pedagogică se disting un set de concepte împrumutate din științele conexe/adiacente: psihologice (percepția, însușirea, gândirea, caracterul, memorarea, motivația, priceperile și deprinderile mintale, trăirile emoționale), cibernetice (feedback, sistemul dinamic). Aceste concepte sunt conectate, integrate și utilizate de către științele pedagogie într-un sistem integral. Conceptele de bază specifice pedagogiei reflectă esența și specificitatea obiectului acestei științe, iar cele preluate din alte științe constituie un sistem de fenomene individuale care survin în realitatea pedagogică ca suport sau ghid teoretic și practic.

Educația în calitate de concept pedagogic fundamental include în conținutul său următoarele caracteristici esențiale: a) funcția de bază a educației se referă la formarea/autoformarea și dezvoltarea/autodezvoltarea personalității pentru a se integra în societate; b) structura de bază a educației este corelația dintre educator/agent educațional și educat/autoeducat; c) intenționalitatea sau prezența unui model general distinct de formare și dezvoltare a personalității (finalitățile: idealul, scopurile și obiectivele educaționale); d) armonia/concordanța orientării procesului și conținutului educațional la valorile general-umane și naționale ca produse ale dezvoltării istorice a omenirii; e) prezența unui anumit sistem de influențe și autoinfluențe, acțiuni și autoacțiuni organizate și f) formele generale ale educației. Educația personalității generează un alt fenomen pedagogic care a primit denumirea de **autoeducație**. Esența ei constă în schimbarea de sine a educatului, transformarea educatului în autoeducator. Educatorul/autoeducatorul se automotivează și corelează intenționat comportamentul personal cu modelul de viață socială. El se transformă în autoeducator, preia ștafeta educațională de la profesor/agentul educațional și o duce mai departe pe calea propriei perfecționări, formări și dezvoltări. În cadrul autoeducației educatul se transformă în subiect al propriei percepții și influențe reflexive. Autoeducația este generată de un sistem de acțiuni ca: autocunoașterea, autoanaliza, autoproiectarea, autocontrolul, stimă de sine, autoreglarea, autoconvingerea, autoexersarea, autoformarea și autodezvoltarea. Aria acestor acțiuni limitează parțial influențele externe și generează influențele interne ale autoeducatului.

Conceptele de „educație”, „socializare”, „dezvoltare”, „influențare”, „autoeducație” au fost inițial „țesute/texturate” în practica de viață a oamenilor, în contextul vieții de zi cu zi, apoi scoase din contextul comunicării cotidiene și „umplute” cu un nou sens științific fără a părăsi limbajul cotidian. Impunerea a două sensuri (cotidian și științific) complica utilizarea terminologiei științifice. Conceptele științifice pedagogice după conținut și semnificație sunt dinamice. Ele nu posedă o interpretare absolută și fixă, ci permanent se modifică și se dezvoltă. Mobilitatea conceptelor centrale pedagogice îl obligă pe pedagogul cercetător și practician să analizeze, conștientizeze, interpreteze și să le utilizeze adecvat

în cadrul cunoașterii științifice și practicii educaționale. Educația este un fenomen sociouman și reprezintă factorul de bază în dezvoltarea personalității. Din punct de vedere social, educația este o pregătire specifică a personalității pentru viață, pentru a activa în societatea actuală și viitoare, realizată prin structuri statale și publice special create, controlate și adaptate/readaptate sau reglate și ajustate social.

Analiza educației sub aspect psihologic posedă propriul conținut, deoarece psihologia consemnează în educație un apel la capacitatea personalității de a reflecta lumea înconjurătoare în conștiință. Deci, din punct de vedere psihologic, educația poate fi analizată ca un proces de dezvoltare intenționată a capacității personalității de a reflecta și de a interacționa cu mediul social. Educația și instruirea dezvoltă stările psihicului (conștientul, inconștientul și subconștientul) și toate formațiunile psihice la personalitate.

Mediul educațional

Educația este o activitate profesională intenționată și semnificativă de dezvoltare optimă a personalității și constituie factorul central de integrare a ei în contextul culturii moderne și postmoderne. Omul în calitate de subiect social permanent relaționează *cu mediul de viață natural și social* în mod direct și indirect și își modelează conștient relațiile cu evenimentele care se desfășoară în societate. Gradul de conștientizare a fenomenelor și proceselor sociale variază în dependență de particularitățile individuale și specificul condițiilor de viață. Atât agenții educaționali cât și pedagogii cercetători neapărat trebuie să cunoască rolul și posibilitățile mediului social în formarea și dezvoltarea personalității și să acorde cea mai mare prioritate, semnificație organizării mediului educațional prin crearea condițiilor favorabile de dezvoltare pozitivă a educatului/autoeducatului.

Mediul educațional este un ansamblu de circumstanțe care asediază permanent viața personalității sub aspect valoric, influențându-i formarea și dezvoltarea personală. Mediului înconjurător, ca factor primordial în dezvoltarea socială a individului, este constituit din: mediul subiectiv-spațial, mediul socio-comportamental, mediul evenimentțial și mediul informațional. Totalitatea acestora se desfășoară pe fundalul mediului natural al personalității. În aspectul său substanțial, educația înseamnă organizarea de către educator a unui mediu educațional care acționează ca factor de formare și dezvoltare pozitivă a educatului/autoeducatului prin valorile general-umane și naționale. Realitatea înconjurătoare devine un factor semnificativ de formare a personalității în condițiile interacțiunii sale active cu această realitate. Omul în calitate de ființă socioumană cunoaște, stăpânește și transformă mediul de viață în cadrul *activităților motivate*. Motivele/trebuințele constituie forța motrice a tuturor activităților personale, de grup și sociale.

În continuare analizăm educația din punctul de vedere al ***factorului de activitate***. *Activitatea* constituie un factor valoric și central în formarea și dezvoltarea personalității. Rolul educației este oarecum diferit de rolul factorului de mediu. Dacă mediul creează o

imagine despre lume, constituie un mod de viață și reprezintă în realitate o condiție prealabilă pentru dezvoltarea socială a personalității, atunci activitatea educațională este însăși „corpul”/pilonul central sau miezul procesului de dezvoltare a personalității. Educatul/autoeducatul în cadrul activității educative asimilează/dobândește un sistem de cunoștințe, abilități, atitudini comportamentale și valori. Dezvoltarea morală, intelectuală, estetică, profesională, ecologică și altele constituie un sistem de formațiuni în structura conștiinței și comportării personalității, care se dezvoltă în cadrul activităților orientate spre un scop/scopuri și obiective conștientizate și acceptate de către subiectul/subiecții educaționali.

Activitatea educațională

Activitatea educațională este o formă activă a relaționării educatului cu mediul educațional: în activitatea cognitivă se însușește/asimilează adevărul științific; în activitatea de muncă se creează și se fortifică/perfecționează/desăvârșesc valorile materiale și spirituale; în activitatea artistică se percep și se creează imagini artistice; în cadrul activității fizice se dezvoltă corpul uman. Activitatea constituie un factor central în dezvoltarea personalității datorită faptului că, în cadrul interacțiunii active cu realitatea înconjurătoare, educatul/autoeducatul cunoaște și se învață să interacționeze cu mediul social. Educația este o activitate organizată și realizează funcția centrală de încadrare a personalității în interacțiunile orientate și pozitive cu mediul social. În procesul interacțiunii cu realitatea educațională la educat/autoeducat apare oportunitatea de a conștientiza că este parte componentă a acestei realități.

Activitatea educațională și de cercetare/cunoaștere științifică pedagogică se caracterizează prin intenționalitate, acțiuni transformatoare și este o modalitate de relaționare a personalității cu lumea, cu mediul social.

În sursele pedagogice și psihologice se relevă următoarea *structură a activității de educație*:

- Subiectul activității este educatorul/agenții educaționali.
- Obiectul activității îl reprezintă educatul/autoeducatul, grupurile de oameni și societatea sub toate formele sale constitutive. În cadrul activității educaționale atât obiectul cât și subiectul permanent se retransformă obiect – subiect și subiect – obiect.
- Motivul/motivele activității educaționale îl constituie nevoile/trebuințele personalității educatorului și educaților/autoeducaților. Motivele permanent se află în relații reciproce.
- Scopul și obiectivele activității educative constituie imaginea sau modelul mintal al rezultatului sau produsului dorit/urmărit.
- Mijloacele sau instrumentele necesare pentru derularea activității educative (principiile și regulile, obiectivele, conținuturile, metodele, procedeele și formele de educație și autoeducație) și *mijloacele activității de cercetare pedagogice* (principiile

și regulile, problemele de cercetare, obiectul și scopul, ipoteza și obiectivele de investigație, criteriile, indicii și metodele cercetării).

- Acțiunile sau procesul care constituie etapele specifice pe care subiecții educaționali și de cunoaștere științifică le realizează pentru a obține rezultatul/produsul dorit.
- Rezultatul activității este produsul sau ceea ce a fost obținut ca urmare a acțiunilor subiecților educaționali (omul educat moral, estetic, ecologic) sau a acțiunilor pedagogilor cercetători (concepte, sugestii, principii și metode) [3,4,5].

Procesul educațional este constituit dintr-un sistem de acțiuni care vizează atingerea unui scop sau obiective stabilite. El este o succesiune neîntreruptă de acțiuni efectuate pentru a obține un rezultat specific: în cadrul procesului de educație se formează/autoformează și dezvoltă/autodezvoltă personalitatea, iar în cadrul procesului de cercetare se produc noi adevăruri științifice sub formă de legități, relații, principii și reguli, conținuturi, condiții, metode și forme de educație. Rezultatele științifice sunt orientate spre fortificarea formării și dezvoltării personalității.

Activitatea este un sistem de relații ale personalității cu mediul social și posedă o anumită structură, conținut, modificări și schimbări interne proprii. Ea contribuie la formarea și dezvoltarea personalității, grupelor de oameni și societății în ansamblu. Activitatea educațională este constituită dintr-un sistem de acțiuni orientate spre realizarea scopurilor și obiectivelor în mod conștient și relaționează cu satisfacerea motivelor, intereselor și trebuințelor personale, de grup și sociale. *Leontiev A. N. remarcă că activitatea este un proces, ce realizează o anumită relație a omului față de lume și corespunde unor trebuințe specifice*[6]. În ultima instanță *activitatea pedagogică/educațională poate fi definită ca o modalitate centrală de adaptare și readaptare a omului la mediul social de viață, iar procesul constituie evoluția, dezvoltarea sau desfășurarea fenomenului educațional. În baza celor relatate mai sus conchidem: procesul educațional este un ansamblu planificat și coerent de acțiuni, desfășurate cu scopul de a forma și dezvolta personalitatea, prin transmiterea și însușirea cunoștințelor, formarea capacităților, deprinderilor, atitudinilor și valorilor sociale. Structura procesului educațional este constituit din mai multe componente cheie: agenții acțiunii (educatori/formatori, educați/autoeducați), finalitățile (idealul educațional, scopuri și obiective), principiile și conținutul educațional, metodele și mijloacele de educație, precum și acțiunile de planificare și organizare a procesului educațional. Procesul educațional integrează interacțiunile dintre educator/agent educațional și educați/autoeducați, precum și între educați.*

Activitatea de cercetare în științele educației

Obiectul cunoașterii în științele educației îl constituie relația între pedagogul cercetător și realitatea educațională. Suportul teoretic pentru activitatea de cercetare în științele educației îl constituie sistemul de cunoștințe din mai multe științe/discipline, care

se află în subordonare ierarhică cu cele pedagogice și acționează în calitate de ghid sau îndrumar referențial pentru pedagogul cercetător. Acestea sunt următoarele: a) prevederile/sugestiile filosofice în funcțiile sale teoretice (unitatea teoriei și practicii, interrelațiile teorie și metode, relațiile cantitate și calitate, istorismul și determinismul, negarea și dezvoltarea). Filosofia constituie o sursă valorică în asigurarea cercetărilor pedagogice; b) conceptele fundamentale din științele generale (ipoteza, abordarea sistemică și procesuală); c) ideile/conceptele determinate și dezvoltate de către Teoria și metodologia cercetării pedagogice (conceptele/ideile pedagogice referitor la relațiile pedagogiei cu alte științe, faptul pedagogic, condițiile de formare și dezvoltare a teoriilor pedagogice, obiectul de cercetare în științele educației și cercetările științelor pedagogice concrete, conceptualizarea metodelor de cercetare pedagogice, raportul/relațiile obiectul și criteriile/indicii de cercetare, legitățile și tendințele de dezvoltare a științelor educației, eficacitatea și calitatea cercetărilor pedagogice, analiza aparatului noțional și a metodelor de cercetare pedagogice). Conceptele teoretice din Teoria și metodologia cercetării (cunoașterii științifice pedagogice) servesc ca bază, îndrumar pentru efectuarea unor studii științifice speciale care vizează identificarea modelelor și construirea sistemelor de activitate pedagogică practică.

Se cunosc două tipuri de cercetări raportate la domeniul științe ale educației: a) studii orientate spre dezvoltarea teoriei și metodologiei cercetării și b) cercetări special direcționate spre analiza procesului educației. Ele posedă diverse orientări, obiecte și probleme de cercetare. Cercetările științifice speciale (de exemplu: formarea atitudinilor morale la elevi, principiile și procedeele de educație, educația ecologică, formarea competenței de învățare, formarea atitudinilor de învățare, condițiile pedagogice de formare și dezvoltare a competenței de gândire critică la elevi) vizează direct realitatea pedagogică, în timp ce studiile teoriei și metodologiei cercetării/cunoașterii științifice pedagogice (de exemplu: fundamentarea științifică a practicii educaționale, relațiile pedagogiei cu alte științe, conceptualizarea metodelor de cercetare în științele pedagogice, logica cercetării pedagogice, justificarea noutății, valorii științifice și practice a cercetării) vizează dezvoltarea teoriei și metodologiei cercetării pedagogice. Această diferență nu este absolută, deoarece în cadrul cunoașterii științifice pedagogice apare nevoia de a apela la realitatea educațională pentru a identifica cele mai eficiente modalități de reflectare a acesteia în teoria cunoașterii pedagogice și, în cele din urmă, pentru a consolida, cimenta influența sugestiilor teoretice asupra practicii. În rest, în ceea ce privește logica și procedurile de realizare a acestor două domenii de cercetare, precum și natura rezultatelor, nu există diferențe.

Problemele cunoașterii științifice pedagogice pot fi de ordin teoretic și practic. O direcție sau secțiune a suportului teoriei și metodologiei cercetării poate fi simbolizată sau interpretată de teoriile pedagogiei generale, care îndeplinesc funcția teoretică în raport cu

teoriile din științele pedagogice particulare. De exemplu, didactica poate avea o funcție teoretică generală în raport cu didacticele pe obiecte, deoarece unul dintre scopurile sale este de a asigura unitatea abordării conținutului și procesului de învățare din perspectiva didacticilor pe trepte și discipline de învățământ. Principiile generale ale instruirii, metodele și conținutul învățământului sunt necesare și se raportează la toate didacticele pe obiecte, indiferent de materia pe care o reprezintă.

Reflecția teoretică acționează ca o sursă de sprijin sau suport pentru teoria cunoașterii științifice pedagogice. Este necesar să se facă distincția între domeniul cunoașterii științifice generale și domeniul științific special sau specific al pedagogiei: obiectele analizei științifice generale și obiectele analizei științifice speciale, problemele de cunoaștere științifică generale și probleme științifice speciale. Activitatea de cercetare științifică specială pedagogică se distinge/deosebește prin asigurarea ei cu suport teoretic și practic de către alte științe.

Activitatea de cercetare științifică pedagogică constituie o sferă specifică de cunoaștere în cadrul căruia se obțin noi idei teoretice și praxiologice sau se dezvoltă și se concretizează cele prezente pentru a fortifica practica educațională. Obiectul cercetării pedagogiei constituie un domeniu din realitatea socială, asupra căruia este orientată activitatea pedagogului cercetător. *Realitatea pedagogică este acea parte sau componentă a realității sociale care este integrată/incorporată în activitatea pedagogică.*

Cunoașterea științifică pedagogică este direcționată spre reproducerea adecvată, amplă și deplină a realității educative cu ale sale însușiri și conexiuni. Evoluția cunoașterii științifice presupune ascensiunea de la general spre particular și invers. Cu alte cuvinte de la legități și concepte spre fapte particulare educaționale și de la ele spre concepte teoretice dezvoltate. Astfel, se construiește reciprocitatea **teorie – practică** prin aplicarea inducției și deducției. Acest fapt științific este bine vizibil în *formularea ipotezelor de cercetare*. În/prin conținutul și structura ipotezelor de cercetare modelăm mintal, în planul conștiinței determinismul dintre produsul/rezultatul așteptat și condiționările obținerii produsului probabil. Ipoteza în calitate de presupunere și metodă de cunoaștere științifică în pedagogie dezvăluie interacțiunea dintre elementele/componentele obiectului supus examinării. Pedagogul cercetător observă, descrie, modelează și analizează logica funcționării, evoluția interacțiunilor în planul conștiinței. În baza ipotezei se proiectează și se realizează experimentul pedagogic. Rezultatele obținute/adevărul științific constituie sau reprezintă ipoteza transformată și confirmată de către practică în mod deplin sau parțial (unele aspecte ale ei) în valori teoretice și practice. Astfel, ipoteza concretește în sugestii teoretice și praxiologice. Se descoperă alte legități și concepte, principii și metode, condiții și forme de educație sau se dezvoltă, se completează și se concretizează cele prezente în științele educației. *Acest fapt constituie mecanismul central de relaționare a teoriei și practicii educaționale.*

Interacțiunea între activitatea de cercetările și practica educațională constituie o contradicție reală și funcțională. Existența contradicțiilor în cunoașterea științifică pedagogică constituie o condiție indispensabilă de detectare/descoperire a adevărului, iar el la rândul său devine cauză, temei a cunoașterii. Produsele științifice generează noi probleme de cercetare. Cunoașterea științifică pedagogică generează noi deschideri de cercetare și contribuie la generarea coerenței dintre cunoscut și necunoscut.

Esența obiectului de cercetate îl constituie relațiile și interdependențele dintre toate componentele lui constitutive. Astfel, relația centrală a educației o constituie educatorul/agentul educațional și educatul/autoeducatul, în instruire relația de bază este predarea și învățarea. În limitele acestor relații centrale se detectează un set de alte raporturi condiționate și necondiționate între componentele de același gen sau genuri diferite: principii și metode; reguli și condiții; obiective și conținuturi; mijloace și forme; între metodele de predare și cele de învățare; principii și reguli; metode și procedee.

Scopul cunoașterii științifice este studierea realității educaționale pentru a produce noi cunoștințe obiective, noi adevăruri științifice. În cadrul cunoașterii pedagogul cercetător în mod mintal sau planul conștiinței creează un model/proiect ideal de studiu raportat la motivele și interesele personale, de grup și sociale. Pedagogul cercetător își creează o imagine clară/vizibilă privitor la logica de cercetare. Experimentul pedagogic este condiționat de activitatea ideal-transformativă a subiectului/pedagogului cercetător. Construcția mintală creată de pedagogul cercetător se realizează în cadrul realității educaționale. Pedagogul cercetător construiește în planul conștiinței o altă realitate educațională, un model al viitoarei realități. Activitatea practică educațională și-n special experimentul pedagogic este determinat de activismul idealului transformativ. În cadrul experimentului formativ se implementează modelul transformativ, creat de către subiectul cercetării.

Mișcarea sau evoluția de la cunoașterea științifică spre practica educațională se începe cu cunoașterea, analiza și utilizarea datelor/informațiilor teoretice și practice. Datele sau informațiile se plasează în două grupe mari: teoretice și praxiologice, care sunt de mai multe genuri (pedagogice, psihologice, sociologice, filosofice și din alte științe). Pentru a transforma și modifica realitatea educațională este necesar de cunoscut în mod amplu și deplin starea ei inițială (realitatea educațională): componentele, structura, însușirile și funcțiile. Această informație poate fi obținută din sursele pedagogice, alte științe conexe și-n baza experimentului pedagogic de constatare și/sau prin observarea, descrierea și analiza experienței pedagogice avansate. Datele/informația inițială despre realitatea educațională necesită să fie amplă, adecvată și suficientă pentru a crea în continuare modelul ideal transformativ, care trebuie să fie realizabil prin condițiile special create sau existente. Este cunoscut, că *ipoteza cercetării* reprezintă modelul viitoarei teorii. Ipoteza, produsele cercetării, datele sau informația inițială, produsele finale, inclusiv și

experimentul transformativ/formativ impune o relaționare permanentă. Produsele științifice obținute în cadrul cercetării constituie fundamentul elaborării recomandărilor practice.

Concluzii

Cunoașterea științifică pedagogică reflectă realitatea educațională sub toate aspectele sale constitutive. Ea nu poate fi izolată de cunoașterea științifică socială și cea cotidiană care destul de frecvent este contradictorie. La rândul său, realitatea pedagogică sub aspect evolutiv influențează pozitiv existența socială. Realitatea pedagogică este mediatizată de existența socială. Acest adevăr impune ca cercetările pedagogice să apeleze la informațiile (sugestiile, conceptele, teoriile și informațiile practice) din alte științe socioumane, umane, sociale și să țină cont de obiectivitatea realității sociale, în special de necesitățile și interesele promovate de societate. În caz contrar contradicțiile de neacceptare a produselor cercetărilor pedagogice în cel mai modest caz nu vor fi acceptate de mediul social, iar funcționalitatea lor se va frâna. Activitatea orientată spre transformarea practicii educaționale în mare măsură este dependentă de posibilitățile și condițiile realității sociale.

Bibliografie

1. CRISTEA, S. *Pedagogia. Științele pedagogice. Științele educației*. V. 1, București: Editura DPH, 2016. 108 p. ISBN 978-606-683-377-6.
2. CRISTEA, S. *Educația. Concept și analiză*. V. 2, București: Editura DPH, 2016. 117 p. ISBN 978-606-683-378-3.
3. CUCOȘ, C. *Pedagogie*. Ediția a III-a revăzută și adăugită. Iași: Polirom, 2024. 536 p. ISBN 978-97.
4. JOIȚA, E. *Instruirea constructivistă – o alternativă. Fundamente. Strategii*. București: Aramis, 2007. 220 p. ISBN 973-679-316-8.
5. NEACȘU, I. *Introducere în psihologia educației și a dezvoltării*. Iași: Polirom, 2010. 334 p. 9789734617982.
6. ЛЕОНТЬЕВ, А. Н. *Избранные психологические произведения*. В двух томах. Том 2. Москва: Педагогика, 1983. 320 с.

Receptionat / Received: 25.08.2025

Acceptat / Accepted: 19.09.2025

Email: panicovasile@gmail.com